

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Юркова Марка Володимировича на тему «Правові засади приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств», поданій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», підготовлений та затверджений на підставі публічної презентації наукових результатів дисертації та її обговорення кафедрою земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 10 від 22 квітня 2024 р.)

Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок із планами наукових робіт університету. Приватизація земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, на відміну від приватизації земель колективних сільськогосподарських підприємств, будучи одним із основних напрямів земельної реформи в Україні, започаткованої з кінця 80-х років минулого століття, на сучасному етапі розвитку земельних правовідносин продовжує зберігати актуальність і пріоритетне значення. Механізм приватизації земель дозволяє трансформувати державну та комунальну власність на землю у приватну.

Сучасна земельна політика України спрямована на продовження приватизації земель державних та комунальних сільськогосподарських підприємств, розвиток та функціонування земельного ринку, формування системи багатокладного землеволодіння та землекористування. Земля як основний засіб сільськогосподарського виробництва послідовно залучається у процес передачі від держави та територіальних громад до приватних власників. З огляду на приватизаційні процеси, які динамічно розвиваються, спостерігається зростання значної кількості конфліктів, що виникають при здійсненні громадянами України свого права на приватизацію земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств. Судова практика, яка нерідко демонструє відсутність одноманітності у застосуванні та системного тлумачення правових норм щодо приватизації, свідчить про необхідність удосконалення правового регулювання у зазначеній сфері.

Науково-теоретичним підґрунтям цього дослідження послужили праці вітчизняних вчених у галузі земельного, екологічного, цивільного, податкового права, інших правових галузей сучасної юридичної науки. Серед авторів цих наукових робіт слід назвати таких представників юридичної доктрини, як: В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, О. Г. Бондар, Д. В. Бусуйок, С. В. Гринько, В. К. Гуревський, К. О. Дремлюга, В. М. Єрмоленко, О. І. Заєць, Н. В. Ільків, І. І. Каракаш, Т. О. Коваленко, Т. Г. Ковальчук, Н. Д. Когут, І. О. Костяшкін, М. В. Краснова, П. Ф. Кулинич, Л. В. Лейба, Т. В. Лісова, А. М. Мірошніченко, В. Л. Мунтян, К. О. Настечко, В. В. Носік, А. І. Ріпенко, В. Д. Сидор, В. І. Федорович, Д. В. Федчишин, М. В. Шульга, Ю. В. Щербяк, В. П. Яніцький та ін.

Незважаючи на існування значної кількості наукових публікацій, дослідження проблем здійснення земельних прав громадян під час приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств найчастіше носять оглядовий, інформативний та фрагментарний характер, що свідчить про недостатній рівень їх наукової розробленості та зумовлює необхідність вироблення нових науково-практичних підходів до їх вирішення.

Зокрема, в науці земельного права не повно досліджені питання щодо сутності поняття приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, специфіку та зміст нормативно-правового регулювання відповідних відносин тощо. Крім того, слід констатувати недостатність досліджень з питань визначення способів, підстав приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств та змісту прав громадян України на приватизацію земельних ділянок.

Наукова та практична значимість дослідження зумовлює потребу пошуку оптимального поєднання громадських та приватних інтересів в процесі приватизації земель. Виступаючи об'єктом приватизації, земля не втрачає властивостей невідтворюваного природного ресурсу, природного об'єкта, що охороняється як найважливішої складової природи. У зв'язку з цим удосконалення правового регулювання приватизаційних відносин має бути

спрямоване не тільки на забезпечення прав громадян України, а й на визначення меж їх реалізації з метою раціонального використання земель та їх охорони.

Заплановане внесення масштабних змін зареєстрованими у парламенті України проєктів законів: «Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій» № 3012 та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення права працівників державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ, організацій на одержання земельної частки (паю)» № 3012-1 в Земельний кодекс України та інші законодавчі акти безпосередньо зачіпатиме механізми зміни форм власності. Відповідно, необхідність наукового їх осмислення та оцінки додатково актуалізує вибір зазначеної теми.

Правові засади приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, що становлять предмет дисертаційної роботи, відповідає плану науково-дослідницької діяльності кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (державна реєстрація № 0111U000962). Тема дисертації затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 18.12.2020 р.).

Наукове завдання, розв'язання якого отримано в дисертації. В дисертації вирішено наукове завдання, яке полягає у з'ясуванні сутності правових засад приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, а також розроблення пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання суспільних земельних відносин у вказаній сфері.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що виконана дисертаційна робота є першою, у якій здійснено комплексне дослідження правових засад приватизації земель державних і комунальних

сільськогосподарських підприємств, а також сформульовано нові для земельного права України наукові висновки і практичні рекомендації з удосконалення законодавства, що стосуються приватизації земель.

Зокрема, у дисертації *вперше*:

– запропоновано авторську дефініцію конструкції «безоплатна приватизація земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств», під якою запропоновано визначати гарантовану передачу державних або комунальних земель безоплатно у приватну власність громадян України, які перебувають або перебували у трудових відносинах з цими підприємствами та закладами освіти, культури та охорони здоров'я, що здійснюється у спеціальному порядку, передбаченому законом;

– доведено, що норми, які регулюють процедуру передачі земельних ділянок, що перебувають у державній та комунальній власності, у приватну власність, у своїй сукупності утворюють комплексний правовий субінститут приватизації земельних ділянок, предметом якого виступають суспільні відносини з передачі земельних ділянок з державної та комунальної власності до приватної;

– обґрунтовано положення про те, що безоплатна приватизація земель державних та комунальних сільськогосподарських підприємств повинна бути закріплена законодавчим шляхом у Земельному кодексі України в якості самостійної підстави одночасного припинення земельних прав: а) права постійного користування землями державних та комунальних сільськогосподарських підприємств; б) права державної або комунальної власності на земельні ділянки, що перебували у власності держави або територіальної громади;

– встановлено юридичну природу права працівників державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, закладів освіти, культури і охорони здоров'я, а також пенсіонерів з їх числа, на звернення з клопотанням до уповноважених органів з приводу безоплатної приватизації земель цих юридичних осіб. Доведено, що це суб'єктивне, законодавчо гарантоване право

названих осіб, яке має публічно-правовий характер, на реалізацію можливості безоплатного отримання у приватну власність земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які на постійній основі використовувалися державними або комунальними сільськогосподарськими формуваннями;

– встановлено, що поширення норм щодо приватизації земель сільськогосподарських підприємств на новостворені комунальні підприємства не є доцільним, оскільки, по-перше, це фактично блокуватиме їх господарську діяльність, а по-друге, матиме ризик перетворення такої приватизації у корупційний механізм виведення значного обсягу земель з комунальної власності.

Удосконалено:

– положення, яке стосується чіткого визначення кола суб'єктів земельного приватизаційного процесу. До його складу повинні входити: органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які законом наділені відповідними повноваженнями в зазначеній сфері, а також уповноважені особи, що мають гарантоване право на безоплатну приватизацію сільськогосподарських земель (громадяни України – суб'єкти безоплатної приватизації земель, у тому числі учасники АТО та бойових дій, а також сім'ї загиблих (померлих) цих осіб);

– положення про те, що правовий механізм безоплатної приватизації земель державних та комунальних сільськогосподарських підприємств потребує кардинальних змін та має бути досконалим і ефективним, забезпечувати рівність громадян у питанні приватизації земель, прозорість, чіткість і соціальну справедливість приватизації. Зокрема, законодавчим шляхом має бути розширена площа земель резервного фонду до 20-25 відсотків, вони мають передаватися лише учасникам АТО та бойових дій (Захисникам та Захисницям України, сім'ям загиблих (померлих)), інформація про наявний резервний фонд земель підлягає оприлюдненню та періодичному оновленню;

– наведені додаткові аргументи на користь того, що право на земельну частку (пай) у землях державних та комунальних сільськогосподарських підприємств – це гарантоване державою, безумовне, специфічне право громадян

України – працівників та пенсіонерів з їх числа цих підприємств, закладів освіти, культури та охорони здоров'я, яке має особистий характер і не може відчужуватися;

– положення про перевірко-виконавчий характер рішення уповноваженого органу про безоплатну приватизацію земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ і організацій, оскільки уповноважений орган не вправі з власної волі відмовити громадянину в гарантованому йому законом праві на безоплатну приватизацію таких земель.

Набули подальшого розвитку:

– положення про те, що сукупність правових приписів, які унормовують механізм безоплатної приватизації земель державних та комунальних сільськогосподарських підприємств як важливого політичного та соціально-економічного чинника, повинна удосконалюватися з урахуванням соціальної функції права власності, яку вона виконує;

– висновки про те, що об'єктний склад земельних приватизаційних правовідносин включає землі державної або комунальної власності, які використовуються на постійній основі, а також, які були передані в оренду із земель державної чи комунальної власності або які на час набрання чинності Земельним кодексом України належали цим підприємствам на праві колективної власності чи перебували у постійному користуванні і перебувають у межах відповідної категорії земель, щодо якої передбачена безоплатна приватизація;

– законодавче положення про те, що у частині визначення права на приватизацію земель працівниками закладів освіти, культури та охорони здоров'я, а також пенсіонерами з їх числа ч. 1 ст. 25 Земельного кодексу України звужує коло осіб, які мають право на приватизацію, з урахуванням їх місця проживання, що суперечить змісту ст. ст. 24 та 33 Конституції України, та потребує внесення відповідних змін до Земельного кодексу України;

– положення, відповідно до якого перебування громадянина України в трудових відносинах з підприємством виступає підставою для реалізації ним права на приватизацію земель державного чи комунального

сільськогосподарського підприємства, а виконання громадянином робіт на підставі договору підряду, тобто цивільно-правового договору, не дає йому права на приватизацію таких земель.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження.

Положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані і достовірні. Методологічну основу дисертаційної роботи склав комплекс загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних юридичних методів наукового пізнання – діалектичного, формально-логічного, порівняльно-правового, системно-структурного, методів моделювання, синтезу, індукції, дедукції та ін. Загальнофілософський діалектичний метод наукового пізнання земельно-правових явищ і процедур послужив підґрунтям для всієї дисертаційної роботи. Його застосування надало змогу здійснити аналіз правовідносин у сфері приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств у їх комплексі, взаємозв'язку та співвідношенні з іншими правовими явищами, а також продемонструвати динаміку розвитку вітчизняного законодавства й судової практики у цій сфері. Формально-логічний метод став у нагоді під час детального вивчення правового забезпечення приватизації земель, з'ясування сутності, ознак і місця правових норм, що регулюють відносини з приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств в системі права України, що стало в нагоді для формулювання низки теоретичних висновків і практичних пропозицій (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). Порівняльно-правовий метод використовувався для співставлення і порівняння правових норм, що визначають загальний характер приватизації майна в Україні зі спеціальними нормами земельного законодавства щодо приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств (підрозділи 1.2, 2.4). При підготовці конкретних рекомендацій з удосконалення норм земельного законодавства України в досліджуваній сфері, у процесі конструювання правових норм було використано метод моделювання (підрозділи 1.4, 2.1). Метод тлумачення правових положень було використано при з'ясуванні існуючого стану реалізації

норм щодо приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств та їх відповідність існуючому об'єктивному розвитку суспільних відносин у цій сфері (підрозділи 2.2, 2.2.1, 2.2.2.). За допомогою методів індукції й дедукції зроблено логічні висновки щодо підстав виникнення права власності на земельну ділянку від часткового до загального, а також від окремих юридичних фактів до їх узагальнень і навпаки, від загальних суджень стосовно правових приписів у сфері приватизації земель до окремих конкретних юридичних фактів виникнення права власності на такі земельні ділянки (підрозділи 2.2, 2.2.1, 2.2.2., 2.3.). Оперування в дослідженні системно-структурним науковим методом дозволило здійснити диференціацію стадій та особливостей приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств тощо (підрозділи 1.1, 2.2.).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертаційній роботі теоретичні положення, висновки й рекомендації є своєрідним внеском у теорію земельного права та практику його застосування і можуть бути використані: у нормотворчій діяльності – як теоретичний матеріал при розробленні або вдосконаленні чинного земельного законодавства України у сфері приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств; у науково-дослідницькій роботі – для здійснення подальшої наукової розробки теоретичних і методологічних засад приватизації земель в Україні; у правозастосовній практиці – при вирішенні земельних спорів, що стосуються приватизації земель та вдосконаленні процедури приватизації; у навчальному процесі – при викладанні курсів «Земельне право», «Земельні спори» тощо у закладах вищої освіти, при підготовці навчальних посібників і підручників, довідкової та методичної літератури, а також при залученні здобувачів вищої освіти до науково-дослідницької роботи.

Апробація матеріалів дисертації. Теоретичні висновки та практичні рекомендації, одержані у ході дослідження, обговорювалися й були схвалені на засіданнях кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного

університету імені Ярослава Мудрого. Результати дослідження оприлюднювалися на всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах: «Актуальні питання стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року» (м. Харків, 21 травня 2021 р.), «П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики» (м. Одеса, 10–13 червня 2021 р.), «Органічне виробництво: право і бізнес» (м. Запоріжжя, 17 червня 2021 р.), «Актуальні проблеми земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права» (м. Харків, 10 грудня 2021 р.).

Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях здобувача. Основні теоретичні положення та висновки, сформульовані у дослідженні, викладено у 7 наукових працях, з яких три – у наукових фахових виданнях України, чотири – у збірниках матеріалів наукових конференцій, «круглих столів».

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Наукові праці, в яких відображені основні результати дослідження:

1. Юрков М. В. До питання про приватизацію земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ, організацій. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 3. С. 240–244.

2. Юрков М. В. Деякі правові проблеми права на земельну частку (пай) у землях державних та комунальних сільськогосподарських підприємств. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 3. С. 60–65.

3. Юрков М. В. Поняття та основні ознаки приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 305–307.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Юрков М. В. Особливості права на земельну частку (пай) у землях державних та комунальних сільськогосподарських підприємств. *Актуальні питання стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року: матер. «круглого столу»* (м. Харків, 21 травня 2021 р.). Харків: Право, 2021.

С. 363–365.

5. Юрков М. В. Правова природа права на земельну частку (пай) у землях державних та комунальних сільськогосподарських підприємств. *П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики*: матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 10 – 13 червня 2021 р.). Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2021. С. 307–309.

6. Юрков М. В. Приватизація земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств: суб'єктний склад. *Органічне виробництво: право і бізнес* : матер. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 17 червня 2021 р.). Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 141–144.

7. Юрков М. В. До питання про перспективи безоплатної приватизації землі. *Актуальні проблеми земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права*: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 грудня 2021 р.). Харків: Юрайт, 2021. С. 300–303.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертацію виконано українською мовою з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення матеріалу дослідження – науковий.

Загальний висновок. Дисертація Юркова М. В. «Правові засади приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств» є кваліфікаційною науковою роботою, містить нові науково обґрунтовані результати, які виконують конкретне наукове завдання, що полягає у з'ясуванні сутності правових засад приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, а також розробленні пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання суспільних земельних відносин у вказаній сфері. Дисертація є самостійною науковою працею, яку виконано з дотриманням академічної доброчесності. Наукова новизна, висновки та пропозиції сформульовані автором самостійно й обґрунтовані на підставі особистих досліджень.

Дисертація Юркова Марка Володимировича на тему «Правові засади приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та може бути подана до разової ради для захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Головуюча на засіданні:
завідувачка кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
докторка юридичних наук, професорка**

Тетяна КУРМАН

22 квітня 2024 р.

